

Ludányi Zsófia

Oktatásnyelvészeti kutatások Magyarországon és a határon túl

Beszámoló a *PeLiKon2018 – A nyelv perspektívája az oktatásban* című konferenciáról

Az Eszterházy Károly Egyetemen régi hagyománya van az anyanyelv-pedagógiai kutatásoknak: az egyetem jogelődje, az egri tanárképző főiskola 1990 és 2000 között adott otthont a kétévente megrendezett országos anyanyelvoktatási napok rendezvénysorozatnak. E régi hagyomány felidézése is a célja volt a 2018. november 15–16. között Egerben megrendezett kétnapos PeLiKon2018 – I. Oktatásnyelvészeti konferenciának, amelyet az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke és a PeLI oktatásnyelvészeti kutatócsoport első alkalommal rendezett meg. A konferenciasorozat ötlete a hagyomány és a megújulás jegyében született, mert nem csupán kapcsolódik a hagyományhoz, hanem ki is bővíti, tágítja a nyelv és az oktatás sokszínű összefüggésrendszerével foglalkozó kutatások spektrumát. A nemzetközi alkalmazott nyelvészeti kutatásokban már évek óta ismert elnevezés az oktatásnyelvészet (educational linguistics), a hazai gyakorlatban azonban – annak ellenére, hogy számos kutatás kapcsolódik ehhez a területhez – maga a kifejezés még kevéssé elterjedt. Az oktatásnyelvészet az alkalmazott nyelvészet meghatározó részterülete, amelynek vizsgálati körébe tartozik minden olyan oktatási, pedagógiai kérdés, amelyek megoldásában, feltárásában a nyelvtudomány eredményei és módszerei hasznosulhatnak. A tervek szerint kétévenként megrendezendő konferenciasorozat célja, hogy fórumot teremtsen az ilyen típusú kutatást végző szakemberek interdiszciplináris párbeszédének, és egyúttal meghonosítsa az oktatásnyelvészeti részterületet és elnevezést a hazai tudományos életben.

A kétnapos, reggeltől estig tartó konferencián három plenáris előadást hallhattunk, míg a szekció-előadások a magas résztvevői létszám miatt két (esetenként három) párhuzamos szekcióban folytak. Az összesen 63 szekció-előadás előadói közt nyelvészek, pszichológusok, gyakorló tanárok és tanítók is szerepeltek. Az előadásokat több esetben élénk szakmai diskurzus követte. A tematikus szekciók az alábbi fő témakörökhöz kapcsolódtak: az anyanyelvi nevelés, valamint az idegennyelv-oktatás új szempontjai, szaknyelvoktatás és szaknyelvi kommunikáció, két- és többnyelvű helyzetek az oktatásban, az oktatásban megjelenő nyelvi ideológiák, az anyanyelvi nevelés és szövegértés, valamint a tudományos szövegek kérdései. A Bartha Csilla vezetésével zajló NyelvEsély projekt (MTA Többnyelvűségi Kutatóközpont) is bemutatkozott egy külön panel keretében, amelynek előadásai a siket, a cigány és a német nemzetiségi közösségeket érintő oktatási kihívásokról számoltak be. A programfüzet mellett részletes áttekintést nyújt a konferencia tematikájáról a gazdag absztraktgyűjtemény is (Domonkosi–Rási 2018).

1. kép

A konferencia megnyitója (Fotó: Szántó György)

A konferenciát november 15-én reggel az Eszterházy Károly Egyetem rektora, Liptai Kálmán nyitotta meg, majd Domonkosi Ágnes főiskolai tanár, a Magyar Nyelvészeti Tanszék vezetője beszélt az oktatásnyelvészet fogalmáról, a konferencia céljairól. Ezt követően két plenáris előadás következett. Csépe Valéria egyetemi tanár, az MTA levelező tagja a neurokognitív fejlődés legújabb eredményeinek a bemutatásával többek között olyan kérdésekre kereste a választ, hogy milyen életkorban, hogyan és kitől szerezhet a tanuló valódi nyelvtudást; miben nyilvánul meg a kétnyelvűségi előny, és hat-e a nyelvek közötti állandó kódváltás a kognitív fejlődésre. A második plenáris előadó, Tolcsvai Nagy Gábor egyetemi tanár, az MTA rendes tagja előadásában a kommunikációnak a hazai iskolarendszerben megszokott, úgynevezett statikus értelmezését hasonlította össze a dinamikus felfogással, amely a beszélőtársak aktív részvételét hangsúlyozza. Az előadó szemléletes tankönyvi példákon keresztül mutatta be a kétféle értelmezést, hangsúlyozva a dinamikus felfogás segítő jelentőségét az oktatásban.

2. kép

Domonkosi Ágnes, a szervezőbizottság elnöke köszönti a résztvevőket (Fotó: Szántó György)

3. kép

Csépe Valéria plenáris előadása (Fotó: Szántó György)

4. kép

Tolcsvai Nagy Gábor plenáris előadása (Fotó: Balogh Tibor)

Mivel a konferencián több mint hatvan előadás hangzott el, valamennyinek a bemutatására nincs lehetőség, így a jelen beszámoló kimondottan az anyanyelv-pedagógiai témákkal foglalkozó szekciók munkájára, az ott elhangzott előadásokra koncentrál.

A Hámori Ágnes vezette, *Új nézőpontok az anyanyelvi nevelésben* című tematikus szekcióban négy előadást hallgathattak meg az érdeklődők. Laczkó Mária empirikus kutatásában középiskolások spontán beszédét és tanórai megnyilatkozásait hasonlította össze, rámutatva arra, hogy a digitális technológia nyelvi hatását a beszédprodukciónak a fejlesztésével szükséges kompenzálni. Hámori Ágnes a megértéssel, a tudásszervezéssel vagy -feldolgozással kapcsolatos reflexív, metakognitív megnyilatkozásokat, valamint ezeknek az osztálytermi diskurzusban betöltött szerepét és elemzési lehetőségeit vizsgálta. Viszket Anita, Dóla Mónika és Kleiber Judit egy új nézőpontú

grammatikatanításra tett javaslatot, amely rokonságot mutat a generatív grammatikával, középpontba helyezve a magyar mondat szórendi viszonyait és figyelembe véve a pragmatikai tényezőket is. Farkas Judit, Alberti Gábor és Szabó Veronika az igei, az igenévi és a főnévi szerkezetek tanításával kapcsolatos dilemmákat járta körbe.

A két- és többnyelvűségi helyzetben történő oktatás kérdéseivel foglalkozott az ezt követő, Lőrincz Julianna vezetésével zajló szekció. N. Császi Ildikó a Maribori Egyetem nem magyar anyanyelvű hallgatóinak nyelvikompetencia-fejlesztéséről adott elő, majd Nagy Natália beszélt a kárpátaljai fiatalok nyelvhasználati sajátosságairól. Az ezt követő, egymással szorosan összekapcsolódó, a komáromi Variológiai kutatócsoport munkájához köthető előadások a szlovákiai magyar tannyelvű iskolákban folyó nyelvtanoktatással, taneszközökkel foglalkoztak (Simon Szabolcs, Lőrincz Julianna, Misad Katalin, Lőrincz Gábor).

A konferencia második napját Eöry Vilmának, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet tanácsadójának plenáris előadása nyitotta meg, amelyben az anyanyelvnek a tudás szerveződésében és a személyiség alakulásában betöltött szerepét mutatta be. Az előadó hangsúlyozta, hogy a közoktatásban az anyanyelv nem csupán egy tantárgy, hanem az oktatás nyelve is, amely a megismerésben, a tanulásban elsődleges szereppel rendelkezik.

A pénteki nap egyik első, Kalcsó Gyula elnökletével zajló szekciója a *Nyelv és oktatás digitális környezetben* címet viselte. A szekció első előadójaként Farkas Anett az általa kidolgozott tevékenység-központú, kommunikációs készségfejlesztésre irányuló digitális anyagot ismertette. Kalcsó Gyula a közoktatási magyar nyelvi tananyag tanításához kapcsolható magyar nyelvű digitális szövegtankönyvek felhasználási lehetőségeiről beszélt. A digitális környezet az idegennyelv-oktatásban is felhasználható, erre világított rá Vigh-Szabó Melinda előadása, amely a német és az észt nyelv tanításában hasznosítható online felületeket mutatta be. Dávid Mária, Faragó Boglárka, Kecskeméti Székely Zsuzsa és Taskó Tünde azt vizsgálta, milyen összefüggések figyelhetők meg kora gyermekkorban az expresszív szókincs fejlettsége és az IKT-használat között.

Ezt követően két egymás utáni szekció is az anyanyelvi nevelés kérdéseivel foglalkozott. A délelőtti szekciót Szikszainé Nagy Irma vezette. Az első előadó, Molnár Mária a nyelvi norma szemléletét és közvetítésének a módját vizsgálta magyar nyelvi tankönyvekben, rámutatva arra, hogy a 21. századi anyanyelvi nevelés még mindig nem képes a tanulókat az egyénre és a közösségre szabott rugalmassággal jellemezhető, heterogén nyelvi praxisba integrálni. Simon Gábor előadásában arra tett kísérletet, hogy a hallgatólagos tudás általános elmélete alapján újraértelmezze a közoktatásbeli stilisztikatanítást. Abból indult ki, hogy a tanulók a stílusról hallgatólagos tudással bírnak, az ismeretbővítésnek e tudás felhasználására kell alapozódnia. A következő előadás is a stilisztika(tanítás) témaköréhez kapcsolódott: Szikszainé Nagy Irma Kosztolányi *Ha negyvenéves elmúltál* és Tóth Krisztina *Delta* című versének összehasonlító stilisztikai elemzését mutatta be, amely mintaelemzésül szolgálhat az érettségire készülő tanulóknak. Nagy János a *Bóbita varázskönyve* című kötetet ismertette világított rá arra, miként élhetők meg minden korosztályban Weöres Sándor versei.

A péntek délutáni anyanyelvtanítással foglalkozó szekcióban Szabómihály Gizella látta el az elnöki feladatokat. Elsőként Markó Alexandrának és szerzőtársainak előadását hallgathatták meg az érdeklődők, amely a magánhangzók képzési jegyeinek a tanításával foglalkozott, rámutatva arra, hogy míg az iskolai tananyag a magánhangzórendszer szilárd, nem változó elemek készleteként ragadja meg, addig a fonetikai-fonológiai szakirodalom folyamatosan újradefiniálja ezeket. Sólyom Réka egyetemi hallgatók nyelvészeti ismereteit vizsgálta a nyelvi változás témakörében. A szerző egy, a magyar neologizmusok grammatikai, szemantikai és stilisztikai jellemzőit vizsgáló kérdőíves vizsgálat eredményeit mutatta be. Ezt követően Takács Judit és Tóth Mercédesz a névtan drámapedagógiai módszerekkel történő oktatásának a lehetőségeit ismertette, két kidolgozott foglalkozásterv bemutatásával. A tulajdonnevek tanításával foglalkozott a szekció záró előadásában Szabómihály Gizella is, megállapítva, hogy a szlovákiai magyar nyelvű tankönyvekben a nyelvtanoktatást továbbra

is az előíró szemlélet határozza meg. Az előadó javaslatot tett arra, miként hasznosíthatók a felső tagozatban és a középiskolában a szociolingvisztikai kutatási módszerek.

5. kép

Egy szekció érdeklődő közönsége (Fotó: Mészáros Tamás)

Kiindulva abból, hogy a nyelvről való gondolkodás és beszéd – így az oktatás nyelve sem – lehet ideológiamentes, a szervezők külön szekciót szenteltek az oktatásban érvényesülő nyelvi ideológiáknak, amelyen Ludányi Zsófia elnökölt. Első előadóként Bodó Csanád a kisebbségek oktatásának nyelvválasztási dilemmájáról beszélt a Moldvai Csángómagyar Oktatási Program kapcsán. Javaslatot tett a dilemma átértelmezésére, a bahtyini heteroglosszia fogalmát középpontba állítva: a többségi vs. kisebbségi nyelvek, standardok vs. nyelvjárások közti ideális választás kérdése helyett abból indult ki, hogy az oktatás folyamatában a beszélők milyen nyelvi-diszkurzív erőforrásokat használnak a társas gyakorlataik során. E témához szorosan kapcsolódott a következő szerzőhármás – Heltai János Imre, Jani-Demetriou Bernadett és Tündik Zita – két egymást követő előadása, amelyek a tiszavasvári roma közösségben jellemző diszkurzív stratégiákat és nyelvi ideológiákat járták körbe. Ezt követően a transzlingválást mint formálódó nyelvpedagógiai koncepciót mutatták be, amely a sztenderdizáció alternatívája lehet. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a tiszavasvári gyerekek a tantermi interakciókban nemcsak magyarul, hanem romani nyelven is elvégezhetik feladataikat, és ez a tanulás hatékonyságát növeli, továbbá a kommunikációt is felszabadultabbá teszi. A szekció harmadik előadója Sebők Szilárd volt, aki a metanyelv vs. tárgynyelv opozíció korlátaival foglalkozott. Rámutatott, hogy a nyelvről szóló megnyilatkozásoknak és egy abszolutizált nyelvnek az elkülönítése olyan más perspektívák jelenlétét fedi el, amelyek tudatosításának fontos következménye lehet mind a nyelvéírásra, mind a nyelvoktatásra nézve. A szekció zárásaként Jánk István ismertette a kutatását, amelyben összesen négy ország (Magyarország, Szlovákia, Románia, Ukrajna) 502 gyakorló és leendő magyartanárának esetében vizsgálta a nyelvi diszkrimináció jelenlétét és mértékét. Az előadó hangsúlyozta, hogy az adatközlők válaszaiban a standardot támogató homogenista ideológiák mellett megjelentek olyanok is, amelyek a nyelvi változatossághoz jóval kedvezőbben viszonyulnak.

A rendezvény a szervező PeLi oktatásnyelvészeti kutatócsoport kutatási irányainak formálódásához is nagymértékben hozzájárult. A csoportra jellemző többirányú tájékozódás mellett, amelyben a tankönyvek nyelvszemléletének, nyelvi ideológiáinak a vizsgálata (Domonkosi Ágnes, Jánk István, Ludányi Zsófia), a grammatika és a helyesírás (Zimányi Árpád, Ludányi Zsófia), a magyar nyelveredet és a névtan (Takács Judit), a stilsztika és a jelentéstan (Lőrincz Julianna) tanítása, a korpusznyelvészet anyanyelvoktatásban való felhasználása, az oktatásnyelvészeti kutatások digitális bölcsészeti támogatása (Kalcsó Gyula), a sportoktatás nyelvi vonatkozású kérdései (Tomesz Tímea), az iskolai

nyelvi diszkrimináció (Jánk István) és a tudományos írás kérdései (Rási Szilvia) is szerepet kapnak, a konferencia hozadékaként megfogalmazódott egy integratív szerepű, az anyanyelvi nevelés tartalmi és módszertani kérdéseit is átfogó kutatás kidolgozásának a gondolata is.

A konferencián sokféle, az oktatás nyelvéhez kapcsolódó előadás hangzott el. A kávészünetek és az első nap estéjén rendezett fogadás a szekciókon kívül is lehetőséget teremtett a szakmai diskurzusra, tapasztalatcserére és az ismerkedésre is. Összegzésképpen elmondható, hogy színvonalas szakmai munka folyt a PeLiKon2018 konferencia két napja alatt. A II. oktatásnyelvészeti konferenciát a szervezők a terveik szerint 2020-ban rendezik meg.

Irodalom

Domonkosi Ágnes – Rási Szilvia (szerk.) 2018. *PeLiKon2018 – A nyelv perspektívája az oktatásban*. Absztraktfüzet. Líceum Kiadó. Eger.

Ludányi Zsófia: Oktatásnyelvészeti kutatások Magyarországon és a határon túl. Beszámoló a PeLiKon2018 – A nyelv perspektívája az oktatásban című konferenciáról

Az írás szerzőjéről

Ludányi Zsófia

egyetemi adjunktus, Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger
tudományos munkatárs, MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest
ludanyi.zsofia[kukac]uni-eszterhazy.h